

Podmaniczky László:

Kell-e támogatni a mezőgazdaságot?

Persze, hogy kell, mondják sokan. Így vélekedik a Nemzeti Agrárgazdasági Kamara és a MAGOSZ (Magyar Gazdakörök és Gazdaszövetkezetek Szövetsége) is, akik tavaly novemberben közös petíciós aláírásgyűjtést indítottak, tiltakozva az agrártámogatások tervezett (esetleges) elvonásával szemben. Nincsenek ezzel egyedül Európában: több más ország agrárvezetői is nemtetszésüket fejezték ki a támogatások csökkentésének hírére.

<https://www.agrarpeticio.hu>

Sokan mások viszont úgy gondolják, hogy a támogatások már nem töltik be azt a szerepet, amit eredetileg szántak nekik, ráadásul jelenlegi formájukban igazságtalannak, piactorzítónak és környezetileg is károsnak, azaz teljes mértékben fenntarthatatlannak tekinthetők.

Vajon kinek van igaza? A megfontolt válasz korántsem egyszerű, ahogy maga a mezőgazdaság sem az: azon túl, hogy megélhetésünk alapját, az élelmiszereket biztosítja számunkra, a természeti környezettel való szoros kapcsolatban fejt ki áldásos (vagy áldatlan...) tevékenységét, emellett foglalkoztatási potenciálja sem elhanyagolható, főleg, ha figyelembe vesszük a kiszolgáló ágazatokban (gépgyártás, vegyipar, elektronika) foglalkoztatottakat is. Egyszóval összetett, szerteágazó kapcsolatrendszerrel rendelkező ágazatról van szó, aminek bonyolultságát inkább csak fokozták az EU-támogatások. Írásomban ez utóbbit, az EU Közös Agrárpolitikájának a működését igyekszem bemutatni azzal a céllal, hogy segítsék a témában kevésbé járatos olvasónak álláspontja kialakításában.

A KAP rövid történeti áttekintése

A II. Világháborút követő újjáépítési feladatokkal kapcsolatos együttműködések előmozdítása érdekében hat ország – Franciaország, Nyugat-Németország, Olaszország, Belgium, Hollandia és Luxemburg – 1957-ben a Római Szerződés révén létrehozta az Európai Gazdasági Közösséget (EGK), a mai Európai Unió alapjainak tekinthető szervezetet. A kontinens újjáépítési feladatai között a mezőgazdaság hangsúlyosan szerepelt, elsősorban a következő problémák miatt:

- alacsony élelmiszertermelés, részben a háború miatt;
- a gazdálkodók bevétele jóval alacsonyabb volt, mint amit más ágazatokban el lehetett érni;
- az élelmiszerekhez való könnyű hozzáférés biztosításának és a termelékenység növelésének szükségessége;
- nem harmonizált nemzeti gazdálkodási politikák, amik a versenyfeltételek eltéréséhez vezetnek.

Végül 1962-ben történt a Közös Agrárpolitika (KAP) elindítása, melynek céljai a következők voltak:

- a mezőgazdasági termelékenység növelése;
- megfelelő életszínvonal biztosítása a gazdálkodók számára;
- a mezőgazdaság termelési erőforrásainak biztosítása;
- a piacok stabilizálása;
- biztonságos ellátási lánc kialakítása ésszerű áron;
- a versenyszabályok harmonizálása minden országban.

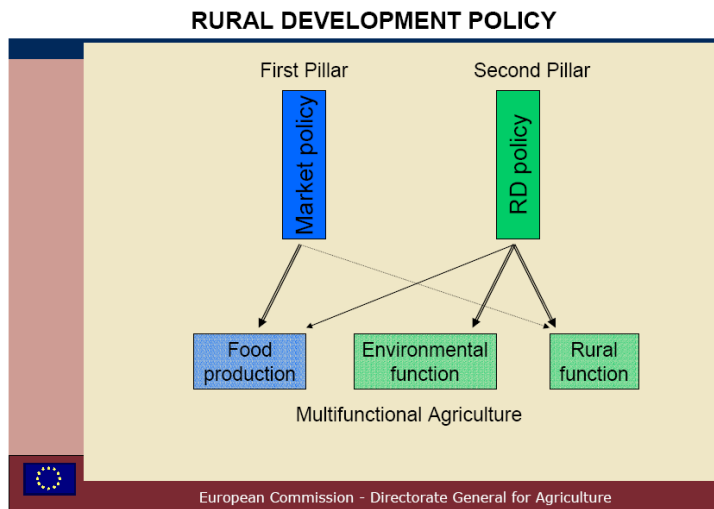
E célok elérése érdekében az ár- és piactámogatás meglehetősen bonyolult gazdasági rendszerét hozták létre. Ez a mechanizmus garantált árat biztosított a gazdálkodóknak a termékeikért. Vámokat vezetett be a külső termékekre, és állami beavatkozást biztosított arra az esetre, ha a piaci árak csökkennének. Az évek múlásával az élelmiszerek termelékenysége és elérhetősége sokat javult, azonban a gazdálkodók jövedelme a támogatás ellenére stagnált.

Az 1980-as évek elején a mezőgazdasági termelés már meghaladta a keresletet. Ez olyan többletbe vezetett, mint az úgynevezett „vajhegyek” és „bortavak”. A „megoldást” az exporttámogatás jelentette, melynek segítségével – temérdek közpénz felhasználásával – sikerült úgy megszabadulni a termékfeleslegtől, hogy az ne jelentsen jelentős ráfizetést a gazdálkodóknál. A gazdálkodók jövedelmének túlzott csökkenésének elkerülése érdekében az EU 1984-ben kvótarendszert vezetett be számos termékre, a túltermelés korlátozása érdekében. Ugyanakkor egyre nagyobb nyomás nehezedett a külső piaci szereplők részéről, akik túlzott protekcionizmussal vádolták az Európai Közösséget, és a piac liberalizációját követelték.

Mindezen problémák miatt 1992-ben elfogadták a KAP első nagyszabású reformját, amelynek célja a teljes költségvetés csökkentése, és a garantált ártól való elmozdulás volt. A politika a piactámogatási rendszerről a gazdálkodók közvetlen jövedelemtámogatására váltott, és új kötelezettségeket írt elő a gazdálkodók számára a környezet védelme érdekében, valamint ösztönzőket az élelmiszerek minőségének javítására. Ekkor vezették be a gazdálkodók közvetlen kifizetését a megművelt földterület, vagy a fenntartott állatállomány alapján. Voltaképpen ma is ez a támogatási rendszer alapja.

Ekkor (a 2000-es évek elején) a KAP költségvetése még mindig a teljes uniós költségvetés közel 50%-át tette ki, miközben a mezőgazdasági szektor kevesebb lehetőséget adott új munkahelyek teremtésére, mint a többi felfelé ívelő (különösen a szolgáltatási) ágazat.

Emiatt és persze a 2004-es bővítésre való tekintettel „Agenda 2000” néven egy újabb reform indult el, amely a KAP második, a vidékfejlesztéssel foglalkozó pillérének a létrehozásához

vezetett (az első pillért a közvetlen – elsősorban a területi alapon működő – támogatások jelentik). Az Agenda 2000 holisztikusabb megközelítést kínált a mezőgazdaság és a vidékfejlesztés terén azzal a céllal, hogy javítsa a mezőgazdasági versenyképességet, alternatív bevételi forrásokat biztosítson, és erősítse a társadalmi kohéziót a vidéki területeken.

2013-ban egy újabb – immáron a harmadik – reform következett, mely az éghajlatváltozás, az állatjólét, az élelmiszerbiztonság és a természeti erőforrások fenntartható használata mentén felmerült kihívásokat próbálta kezelni, az alábbi elvek érvényesítése révén:

- a kifizetések környezetbarátabbá, a mezőgazdaság fenntarthatóbbá tétele;
- a támogatások egyenlőbb elosztása, a nagygazdaságok költségvetésének korlátozása;
- a kisebb gazdaságok további támogatása a jövedelemtámogatás célzottabbá tételével;
- ösztönzők a fiatalok számára, hogy mezőgazdasági pályát kezdjenek.

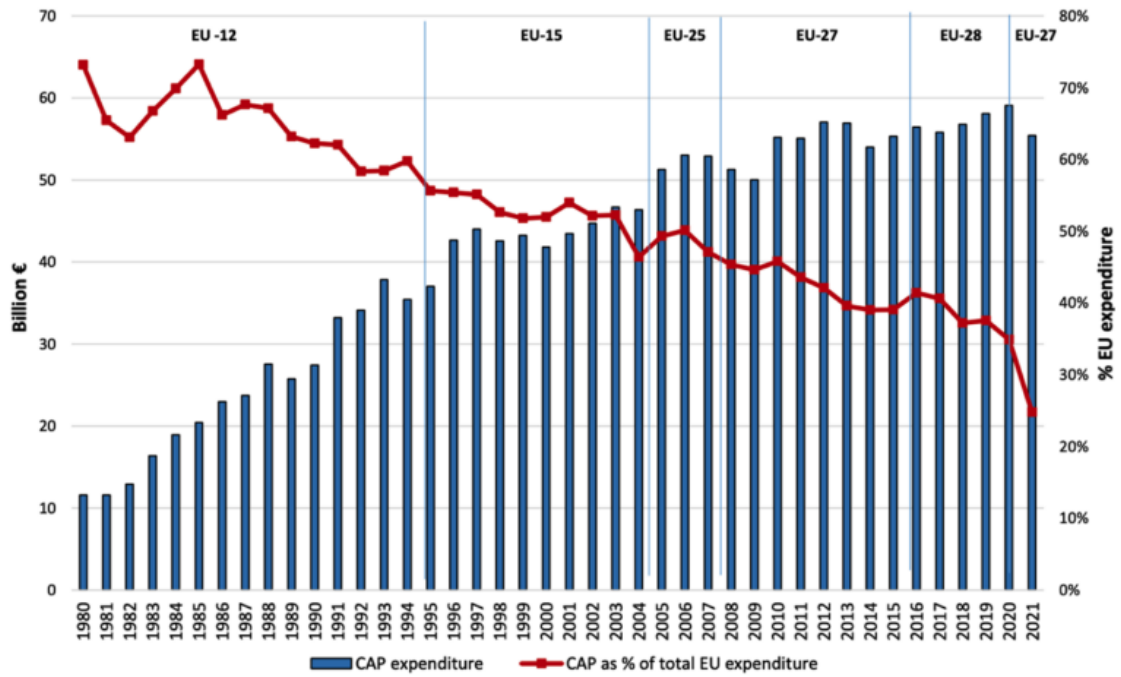
Ezek összességükben a vidékfejlesztési pillérre fordított kiadások növekedését eredményezték.

Végül a legutóbbi (de várhatóan nem a legutolsó...) reform a 2020-ban indult költségvetési periódushoz kötődik (mint látjuk, az EU szinte mindegyik 7 éves ciklusára esett egy reform). Ez – megtartva a 2013-as reform céljait – egy új stratégiai megközelítést vezetett be, mely a korábbiaknál nagyobb autonómiát adva a tagállamoknak arra adott lehetőséget, hogy az egyes országok a támogatási szükségleteiket – melyeket persze az EU-s célokkal harmonizálni kellett – egy stratégiai tervben fektessék le. A fő újdonság ebben az volt, hogy ennek a tervnek már mindkét támogatási pillért magába kellett foglalnia (korábban csak a II. (vidékfejlesztési) pillérre kellett tervet készíteni).

Itt tartunk most. Mielőtt rátérnénk a jelenlegi helyzet vizsgálatára, nézzük meg azt is, hogy mekkora pénzről van szó.

A KAP pénzügyi helyzete

A következő ábra – az 1980-as évektől – elég jó áttekintést ad nemcsak a KAP-kiadások évenkénti nagyságáról, hanem arról is, hogy ezek milyen arányt képviseltek az EU teljes költségvetésében.

Forrás: CAP expenditure: European Commission, DG Agriculture and Rural Development (Financial report). Expenditure: European Commission, DG BDG. Idézi: Alfonso Giuliani & Hervé Baron (08 Oct 2023): The CAP (Common Agricultural Policy): A Short History of Crises and Major Transformations of European Agriculture, Forum for Social Economics

Látható, hogy az utóbbi 20 évben 50-60 mrd euró volt a KAP éves költségvetése (a 2021-2027-es időszakban évente 54 mrd eurót irányoztak elő EU-szinten). Ennél talán érdekesebb a piros vonal alakulása, mely azt mutatja, hogy miközben az 1980-as évek óta kb. ötszörösére emelkedett a kiadások nagysága, eközben ennek az EU teljes költségvetéséhez viszonyított aránya markánsan csökkent. Az 1980-as évek 60 %-nál magasabb arányához képest jelenleg alig több, mint 20 % a KAP részaránya a teljes EU kiadáson belül.

A következő táblázatban látható, hogy mit jelentenek a támogatások a gazdaságok szintjén. Itt most csak a közvetlen (l. pilléres, terület-alapú) támogatásokról van szó, és csak a mezőgazdasági kibocsátás szerint legfontosabb 13 országra vonatkozó, a 2016-2019-es évek átlagát mutató adatokat látjuk.

Ország	Részese- dés az EU-28 mezőgaz- daságából	Gazdaságok száma	KAP támogatások (EUR)			mezőgaz- dasági terület (ha)
			egy gazdaságra	egy hektárra	egy országra	
Franciaország	17.3%	295 300	29 600	336	8 740 880 000	26 014 524
Németország	13.0%	179 900	37 200	409	6 692 280 000	16 362 543
Olaszország	12.9%	560 400	9 500	448	5 323 800 000	11 883 482
Spanyolország	11.7%	435 500	12 200	262	5 313 100 000	20 279 008
Egyesült Királyság	6.6%	100 700	39 100	248	3 937 370 000	15 876 492
Hollandia	6.4%	46 700	18 200	467	849 940 000	1 820 000
Lengyelország	5.9%	738 100	6 200	313	4 576 220 000	14 620 511
Románia	3.8%	806 400	3 200	235	2 580 480 000	10 980 766
Görögország	2.7%	336 000	6 600	672	2 217 600 000	3 300 000
Dánia	2.6%	26 000	39 700	357	1 032 200 000	2 891 317
Írország	2.0%	93 300	18 500	387	1 726 050 000	4 460 078
Magyarország	1.9%	110 700	16 400	367	1 815 480 000	4 946 812
Belgium	1.9%	28 400	22 000	430	624 800 000	1 453 023
EU-28	100.0%	4 320 700	12 400	360	53 576 680 000	148 824 111

Forrás: Vincent Chatellier, Hervé Guyomard: Supporting European farmers' incomes through Common Agricultural Policy direct aids: facts and questions. Review of Agricultural, Food and Environmental Studies, 2023, 104, pp.87-99.

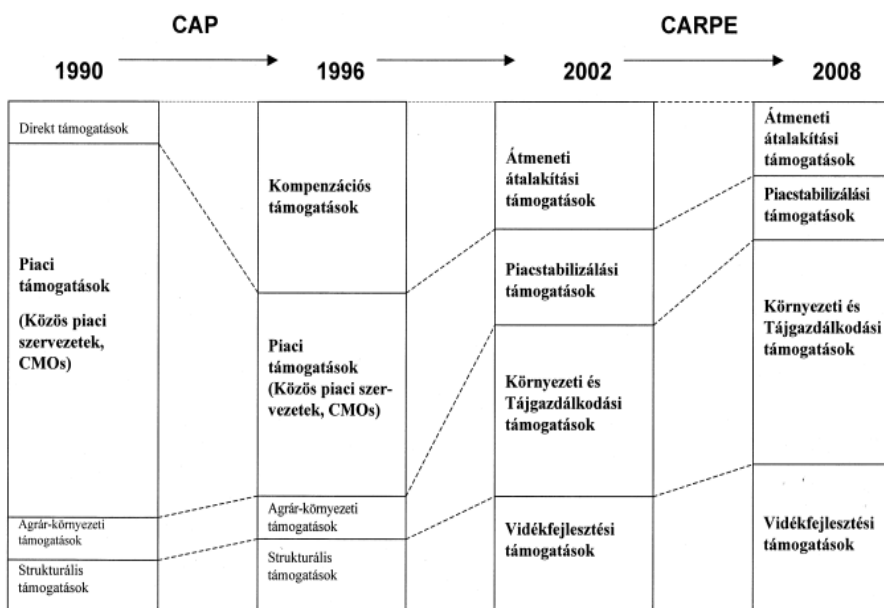
A táblázat utolsó sora talán a legfontosabb: az EU 28 országára nézve összesen 4,3 millió gazdasággal lehet számolni, ezekre évente átlagosan 12,400 EUR közvetlen támogatás jutott a vizsgált időszakban. Egy hektárra vetítve ez 360 EUR-nak felel meg (szintén évente). Az EU egészére vetítve a kb. 148 millió hektárra évente kb. 53 mrd EUR ment el a vizsgált időszakban. Emellett azt is látjuk, hogy Magyarország hol helyezkedik el, mely országokkal van nagyjából azonos támogatási helyzetben (Hollandia, Írország).

Ez tehát az a pénz, ami miatt viták vannak az EU döntéshozói és a tagállamok között. Az összeg még tagállami szinteken is igen jelentős, nem beszélve arról, amit az EU egésze tekintetében látunk. Ezért érthető, hogy a jövőbeli alakulás indulatokat szül, különösen akkor, ha az „alakulás” a megszűnés rémével fenyeget. De a folyamat, hogy változtatni kellene azon, ahogy ezt a temérdek pénzt felhasználjuk, nem most kezdődik.

A KAP változásainak fő iránya

Az, hogy a mezőgazdaság nem csupán termékelőállítás jelent, már az 1992-es reform idején megjelent a támogatási rendszerben, igaz, akkor még csak ún. „kísérő intézkedések” formájában. Ezek egyik legfontosabb eleme az agrár-környezetgazdálkodási programok elindítása volt, melyek mára a vidékfejlesztési pillér meghatározó részét jelentik. Az volt az elképzelés, hogy maradjanak a támogatások, de ne kössük azokat a termékek mennyiségéhez, mert túl sok van belőlük, tehát nehéz megszabadulnunk tőlük. Kapóra jöttek ezért az akkoriban napvilágra kerülő, a mezőgazdaság által okozott környezeti problémák. Ezek orvoslására indították az agrár-környezetvédelmi programokat, melyek úgy adtak támogatást a mezőgazdasági szereplőknek, hogy közben – az extenzifikációs törekvések révén – még csökkenteni is tudták a termékmennyiséget, (nem, hogy növelték volna).

A következő ábra jóval a 2004-es EU-csatlakozásunk előtt készült és annak idején évekig ezt használtuk annak bizonyítására, hogy milyen irányokat terveznek az EU-ban. Ahogy az ábra mutatja, drasztikus váltást terveztek, hiszen a közvetlen (terület-alapú) kifizetések részarányát jelentősen csökkentve a források nagyobb hányadát az agrár-környezetvédelmi és vidékfejlesztési támogatásokhoz csoportosították volna át. Sajnos csak „volna”, mert az

egészből nem lett semmi, pontosabban a jelentős áttörés máig elmaradt. De a szándék megvolt, és az azóta lezajlott összes reform tulajdonképpen arról az igyekezetről árulkozik, ami ennek az ábrának a valóságba történő átültetését próbálja megvalósítani.

Forrás: Buckwell Report, 1998

Volt egy másik kedvenc ábránk is, amely a 2000-es évek elején készült, és ugyanarról szólt, mint az előbbi. Ez az ábra ráadásul nemcsak azt mutatja, hogy a feje tetejére kellene állítani a támogatások alapszerkezetét (több pénz jusson vidékfejlesztésre és kevesebb a piaci támogatásokra), hanem azt is, hogy mindezt kevesebb összforrás mentén kellene megtenni (ezt jelzi a

háromszögek méretváltozása).

Forrás: Brian Fuller et al.: 'Greening' the CAP

Mi a fő probléma a támogatásokkal?

Számos problémája van. Ha tárgyilagosak akarunk lenni, akkor a pozitív dolgoktól sem kell eltekintenünk. Kezdjük talán ezekkel.

A támogatások elindításának egyik indoka az volt, hogy segítségével csökkenteni lehet a vidékről a városokba történő elvándorlást. Ez valóban előnyére írható, bár nehéz kimutatni, hogy mi történt volna a vidéki lakossággal támogatások hiányában.

A támogatások másik előnyének tartják a földelhagyások elkerülését. Mivel a közvetlen kifizetések az extenzív gyepterületekre ugyanakkora összeget jelentenek, mint amennyit az intenzív szántóterületek esetében lehet kapni, ezért a támogatások – elvileg – segíthetnek az alacsony termelési, de magas természetvédelmi potenciállal rendelkező, többnyire gyeses területek fenntartásában.

Kétségtelen előnye a támogatásoknak, hogy fékezően hatnak a világpiaci árak begyűrűzésének. Mivel a termelési költségek az EU-ban általában magasabbak, mint a világ számos régiójában, ezért a világpiaci áron történő értékesítés alacsonyabb jövedelmezőséget biztosítana az EU-ban. Ezen biztosan javítanak a támogatások.

És akkor nézzük a negatív hatásokat. A legfontosabb a kifizetés módjához kapcsolódik, talán ez az, amit a legtöbb ember ismer és problémásnak tart. A terület-alapon történő kifizetés ugyanis súlyos és nem indokolt egyenlőtlenséget eredményez amiatt, hogy a nagyobb gazdaságok értelemszerűen több támogatást kapnak, mint a kisebbek. Minél nagyobb egy gazdaság, annál inkább merül fel még a laikusokban is, hogy vajon miért kell a jólmenő agrárvállalkozásokat támogatni.

A következő negatív hatás a környezetben okozott károk miatt jelentkezik. A támogatások jelentős részét ugyanis a gazdálkodók a termelés ösztönzésére fordítják: több műtrágyát, növényvédőszer vesznek a magasabb hozamok és persze a több profit érdekében. Ezáltal nő pl. a vizeket károsító mezőgazdasági környezetterhelés kockázata vagy – szintén az intenzívebb területhasználat miatt – romlik a természetes élőhelyek minősége, csökken ezek kiterjedése számos vadon élő növény-és állatfaj egyedszámának csökkenésével együtt. Mivel a mezőgazdaság jelentős szerepet vállal a ÜHG-k kibocsátásában, a támogatások – ha közvetetten is – hozzájárulnak a mezőgazdaság negatív klimatikus hatásaihoz.

Bármilyen furcsa, a direkt támogatások tulajdonképpen gazdaságilag sem hasznosak. Mivel tompítják a piaci hatások érvényesülését, a gazdaságok kevésbé érzik a gazdasági környezethez való alkalmazkodás kényszerét. Emiatt nem történnek meg a szükséges szerkezeti változások, egyfajta kényelem-vezérelte attitűd látszik már jó ideje. Ha problémás (és egyre problémásabb) a megszokott termékek értékesítése, a támogatások valahogy átsegítik a gazdálkodókat ezeken a nehézségeken, tehát nem feltétlenül szükséges a kihívásokra egy piaci szereplőtől elvárt módon reagálni.

Végül negatív hatásnak tekinthető mindaz, ami a földárak alakulásában látható. A föld már nemcsak a termelés színtere, hanem egy jól kamatozó tőke is, hiszen az is kap támogatást, aki valójában semmit nem akar termelni. Ebben az esetben elég a terület „jó állapotát” biztosítani, amit egy tárcsás talajműveléssel viszonylag olcsón bárki meg tud oldani. Emiatt jelentősen megemelkedtek a földárak, és ami nagyobb gond, szinte teljesen bezáródott a földpiac, alig lehet eladó földet találni.

Voltaképpen mi verte ki a biztosítékot?

Az indulatokat egy tanulmány váltotta ki. 2024 szeptemberében jelent meg, címe: Strategic Dialogue on the Future of EU Agriculture, melyet kb. 30 szerző állított össze, Peter Strohschneider vezetésével, aki a Bizottság elnökének (Ursula van der Layen-nek) a tanácsadója.

Nem kellett a kb. 100 oldalas anyagot végigolvasnia annak, akit leginkább a pénzelosztásra vonatkozó javaslat érdekelt. Mindjárt a vezetői összefoglalóban bemutatják az új elképzelést. Eszerint a jövőben nem területi, hanem rászorultsági alapon kellene a támogatásokat szétosztani. Ahogy írják: „a gazdálkodók gazdasági életképessége alapján a KAP-nak sokkal célzottabban kell jövedelemtámogatást nyújtania bizonyos aktív gazdálkodók számára.” Ez egyértelműen azt jelenti, hogy a jelenlegi normatív szabályozást (ahol csak a terület nagysága alapján kapják a támogatást a gazdálkodók) felváltaná egy, a gazdaságokat jövedelmi pozíciójuk alapján differenciáló szabályozás. Indoklásukban azt írják, hogy „ennek a célzott támogatásnak meg kell akadályoznia a mezőgazdasági üzemek felhagyását, és segítenie kell annak biztosítását, hogy a gazdálkodók tisztességes jövedelemhez jussanak, megcélozva a leginkább rászorulókat, különösen a kis- és vegyes gazdaságokat, a fiatal gazdálkodókat, az új belépőket és a természeti hátrányokkal küzdő területeket.” A sorok között olvasva nem nehéz rájönni arra, hogy ezt nyilván úgy lehet elérni, ha a magasabb jövedelmű (általában nagyobb méretű) gazdaságoktól a támogatások átcsoportosítása történne az alacsonyabb jövedelmű (és általában kisebb méretű) gazdaságok irányába.

Nos, ez ellen tiltakozik a bevezetőben említett két hazai szervezet. Ahogy felhívásukban írják: *„Brüsszel arra készül, hogy elvegye a területalapú támogatásokat a magyar gazdáktól. Elvennék azt a forrást, amely nem ajándék, hanem azért kapják a gazdák, hogy a szigorú uniós előírásokat betartva termeljenek. Ezzel tönkretennék a minőségi élelmiszereinket előállító gazdálkodóinkat, kétes minőségű import árukkal árasztanák el a hazai piacot és lakosságot, illetve veszélyeztetnék az élelmezésbiztonságot is.”*

A probléma természetesen nincs lezárva. Az EU új agrár biztos (Christophe Hansen) már dolgozik egy új, „Vision for Agriculture and Food” elnevezésű program összeállításán, ami biztosan nagyobb súllyal esik majd a latba, mint az idézett tanulmány. Azt, hogy a tanulmány ajánlásait mindenképpen figyelembe kellene venni, jól mutatja a Bizottság elnökétől útravalóul kapott levél következő passzusa: *„Ennek („Vision for Agriculture and Food”) részeként Ön gondoskodik arról, hogy jövőbeli közös agrárpolitikánk megfeleljen a célnak annak érdekében, hogy célzott támogatást nyújtson a leginkább rászoruló gazdálkodóknak, nevezetesen a kistermelőknek, és az ökoszisztéma-szolgáltatások jutalmazása és ösztönzője révén elősegítse a pozitív környezeti és társadalmi eredményeket, valamint a virágzó vidéki térségek megfelelő feltételeinek támogatását”.*

Bizakodva várom, hogy az új biztos a kérésnek eleget tudjon tenni és anyaga – EP jóváhagyást követően – valóban elindítsa azt a régóta várt változást, aminek eredményeként a támogatások a jelenleginél jobban megfelelnek majd a „közpénzeket közcélokért” elvnek. Remélhetőleg a – sajnos bizonyosan várható – tiltakozások sem fogják visszafogni e törekvést.

2025. január

Források

Alfonso Giuliani & Hervé Baron (08 Oct 2023): The CAP (Common Agricultural Policy): A Short History of Crises and Major Transformations of European Agriculture, Forum for Social Economics, DOI: 10.1080/07360932.2023.2259618

<file:///Users/podma/Downloads/GiulianiBaron-TheCAPCommonAgriculturalPolicy.pdf>

Berlin gears up to leave its mark on future EU farm funds. Agrifood, 2023. <https://www.euractiv.com/section/agriculture-food/news/berlin-gears-up-to-leave-its-mark-on-future-eu-farm-funds/>

Christophe Hansen - Mission letter. https://commission.europa.eu/document/2c64e540-c07a-4376-a1da-368d289f4afe_en

El a kezekkel az agrártámogatásokról! – agrárpetíció indult.

<https://www.nak.hu/kamara/kamarai-hirek/orszagos-hirek/107879-el-a-kezekkel-az-agrartamogatásokrol-agrarpeticio-indult>

Jean_paul Betzbeze: Draghi Report: as strategic a guide for Europe as it is diplomatic. Schuman Paper n°767, 5th November 2024 <https://www.robert-schuman.eu/en/la-lettre/1086>

Mark Brady, Jordan Hristov, Sören Höjgård, Torbjörn Jansson, Helena Johansson, Cecilia Larsson, Ida Nordin, Ewa Rabinowicz: Impacts of Direct Payments Lessons for CAP post-2020 from a quantitative analysis. AgriFood Economics Centre, 2017 <https://publications.slu.se/?file=publ/show&id=99888>

Scown, Murray W. et al.: Billions in Misspent EU Agricultural Subsidies Could Support the Sustainable Development Goals. One Earth, Volume 3, Issue 2, 237 – 250.

[https://www.cell.com/one-earth/fulltext/S2590-3322\(20\)30355-9?returnURL=https%3A%2F%2Flinkinghub.elsevier.com%2Fretrieve%2Fpii%2FS2590332220303559%3Fshowall%3Dtrue](https://www.cell.com/one-earth/fulltext/S2590-3322(20)30355-9?returnURL=https%3A%2F%2Flinkinghub.elsevier.com%2Fretrieve%2Fpii%2FS2590332220303559%3Fshowall%3Dtrue)

Strategic Dialogue on the Future of EU Agriculture A shared prospect for farming and food in Europe. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/agriculture-and-green-deal/strategic-dialogue-future-eu-agriculture_en

Vincent Chatellier, Hervé Guyomard. Supporting European farmers' incomes through Common Agricultural Policy direct aids: facts and questions. Review of Agricultural, Food and Environmental Studies, 2023, 104, pp.87-99. 10.1007/s41130-023-00192-8.hal-04044282 <https://hal.inrae.fr/hal-04044282/document>